

Десять порад учителю та учням щодо рефератів

[ВГ "Основа"](#)

Термін «реферат» має латинське коріння й дослівно перекладається як «доповідаю», «повідомляю». Словники наводять таке його значення: «Стислий виклад у письмовій формі або у формі публічної доповіді змісту книги, учення, наукової проблеми, результатів наукового дослідження; доповідь з певної теми, що висвітлює її на базі огляду літератури та інших джерел». Захист реферату — одна з можливих форм іспиту або заліку в школі, коледжі або ВНЗ. Вона передбачає попередній вибір цікавої для учня проблеми, її глибоке вивчення, виклад результатів і висновків.

Порада перша

Виберіть тему і правильно сформулюйте її. Тему може визначити викладач, а можна вибрати її самостійно. Але в будь-якому разі вона має бути сформульована літературно грамотно.

Тематика реферату може включати: різні дослідницькі завдання (постановка серії експериментів з якої-небудь теми курсу тощо), теоретичні питання, що виходять за межі програми курсу, історичні дослідження (роль окремих відкриттів у розвитку науки, діяльність учених та її значення та ін.). У назві реферату слід визначити чіткі рамки розгляду теми або питання, які не повинні бути надто широкими або надто вузькими.

Тема «Вітаміни» — дуже широке поняття, а от тема «Роль вітамінів в обмінних процесах людини» підходить для реферативної роботи. Необхідно по можливості утриматись від використання в назві суперечливих з наукового погляду термінів, зайвої наукоподібності, а також надмірного спрощення формулювань. Тема реферату «Лудоманія як одна з форм психологічної та соціальної аддукції» є досить складною для школярів, а тема «Чим людина схожа на інших тварин і чим вона від них відрізняється?» сформульована надто просто для студентів. Бажано уникати довгих назв у назві реферату.

Необхідно пам'ятати, що тема має бути актуальною з наукового погляду або з практичних міркувань.

Порада вчителю

Обов'язково проконтролюйте тему, яку вибрав учень, а якщо йому важко, то допоможіть визначитися з вибором теми, не залишайте це на його розсуд (можливо, це перша робота школяра). Неквапливому учневі навряд чи варто розглядати динамічні теми з величезним обсягом матеріалу, йому підійде конкретна тема з вузьким профілем. Такому учневі краще порадити розглянути «Захворювання травної системи, методи їх вивчення і шляхи профілактики» замість «Еволюція травної системи». Рухливому й допитливому учневі краще запропонувати тему з елементами дослідницької роботи, наприклад, «Грип: чому з ним так складно впоратись?», «Сучасні досягнення в галузі хірургії серця». Спокійному й урівноваженому школяреві можна порадити теми більш фундаментальні, наприклад «Функції білків у живому організмі».

На перших етапах роботи над рефератом можливі заняття в групах із обговоренням тем, завдяки чому цілі, завдання стають для дітей більш простими та зрозумілими. Коли кожен висловлюється з приводу того, як він бачить ту чи іншу тему, виникає цілий спектр поглядів, які варто розглянути, відфільтрувати, розширити.

Порада друга

Визначте вид (тип) реферативної роботи. Можливі три варіанти реферативної роботи. Перший — аналітичний огляд. Цей вид реферату може бути побудований у формі викладу історії вивчення проблеми (що нового внесли ті чи інші дослідники) або у формі аналізу сучасного стану проблеми. «Історія вчення про розвиток клітини», «Розвиток поглядів на процес видоутворення» — це приклади робіт з історичним викладом проблеми. «Забруднення навколишнього середовища й захворювання дихальної системи», «Біологічні ритми та їхня роль у житті людини» — такими можуть бути теми робіт з аналізом сучасного стану проблеми. Другим варіантом реферативної роботи може бути критичний аналіз дискусії: тема може розглядатись у зв'язку з нерозв'язаністю питання в науці, а також у зв'язку із численними теоріями й суперечками, що виникають навколо неї, наприклад: «Пересадження органів: розв'язані й нерозв'язані проблеми», «Клонування: за і проти», «Міфологічні й релігійні уявлення про життя». І третім варіантом може бути розгорнута рецензія, у якій необхідно обґрунтувати актуальність теми, викласти теорію, зробити аналіз теоретичної позиції: «Теорія функціональних систем П. К. Анохіної», «Роботи І. П. Павлова в галузі фізіології травлення».

Необхідно пам'ятати, що будь-який вид реферату має завершуватися висновками: у першому випадку — з виділенням нових аспектів, що мають бути вивчені; у другому — з виявленням сутності суперечки; у третьому — з уточненням цінності й сумнівних положень роботи.

Порада вчителю

Цілком можливо ту саму тему викласти з різних позицій. Допоможіть дитині визначитися з типом реферативної роботи та близькою їй точкою зору. Якщо учень зацікавився темою про зародковий розвиток організму, то можливі варіанти: або історичний огляд «Історія вчення про розвиток зародка», або «Життя до народження (про зародковий розвиток організму людини)», або розгорнута рецензія вчень сучасних ембріологів.

Порада третя

Складіть план роботи й визначте завдання реферату. Якщо тема реферату є метою роботи, то завдання роботи — це її складові. Розробіть якомога більш докладний план реферату. Цей план може бути попереднім і зазнати змін у процесі роботи. Визначте (з огляду на вид реферативної роботи) кількість розділів основної частини. Зазвичай це може бути виклад різних точок зору, дослідження в різних історичних епохах або розгляд різних аспектів проблеми. У рефераті «Хвороби органів травної системи, їх лікування і шляхи профілактики» можна виокремити чотири завдання: вивчення будови й функціонування травної системи; висвітлення методів діагностики та лікування травної системи; складання стислої характеристики поширених хвороб травної системи й виявлення їхніх причин; формулювання прийомів і шляхів профілактики захворювань травної системи.

Необхідно пам'ятати, що завдання реферату має відповідати розділам у змісті роботи.

Порада вчителю

Обов'язково проконтролюйте поставлену мету й визначені завдання, коректно порадьте прибрати зайві й додати відсутні. Краще зробити це на початку роботи, ніж виправляти помилки перед захистом реферату. Якщо завдання будуть поставлені неправильно, то реферат вийти або «однобоким», або занадто об'ємним і буде схожий на переказ усіх питань і аспектів, пов'язаних із темою. Правильно складений план і грамотно поставлені завдання — половина ситуації успіху виконання реферативної роботи.

Порада четверта

Уважно попрацюйте з літературними джерелами. Складіть перелік літературних джерел, які слід прочитати. Читаючи літературу, відзначаєте й виписуйте все те, що потрібно включити в роботу. Біля кожного пункту й підпунктів плану вкажіть, з якої книги або статті слід узяти необхідний матеріал. Не забудьте згодом (у тексті реферативної роботи) указати в

пронумерованих

підрядкових виносках, звідки взято наведені в тексті цитати й факти. Бажано, щоб літературний огляд включав не менш ніж вісім-десять джерел різної спрямованості: навчальної, наукової, науково-популярної, енциклопедичної.

Необхідно пам'ятати, що «Список використаної літератури» — складова реферату, літературні джерела мають бути перелічені на окремому аркуші в алфавітній послідовності прізвищ авторів або за назвами збірників із зазначенням місця видання, назви видавництва й року видання.

Порада вчителю

Краще, якщо учень розпочне огляд літератури з уважного вивчення змісту розділів і параграфів підручника (якщо такий матеріал наявний у рамках програми), у яких викладено початкові відомості з теми. Іноді слід розглянути матеріал «трохи вище» від цього рівня, варто ознайомитися з темою, викладеною в матеріалах для спеціальних навчальних закладів. Наприклад, для написання реферативної роботи з біології або хімії можна використати підручники для медичних коледжів (цілком можливо, що учень визначився з майбутньою спеціальністю). Немає рації складати реферативну роботу лише за енциклопедичною літературою (але використати її в роботі необхідно хоча б для того, щоб орієнтуватись у термінології) або лише за науково-популярною. Не варто спрощувати написання реферату, використовуючи книги на зразок «Я пізнаю світ» або «Біологія для малят», краще заздалегідь підняти планку, привчаючи учня до культури наукової праці.

Порада п'ята

Поставтеся серйозно до вступу. Почніть вступ із загальновідомих положень, що стосуються обраної теми. Укажіть мету роботи, стисло обґрунтуйте її актуальність, наведіть приклади, факти, цитати, що підкреслюють значущість роботи. Перелічіть усі завдання роботи, які потрібно виконати для реалізації мети, коротко опишіть їхній зміст. Зробіть огляд літератури, у якому вкажіть узятий з того чи іншого джерела матеріал, проаналізуйте його сильні та слабкі сторони. Поясніть позначення в рефераті: для чого та як виділено поняття і терміни.

Необхідно пам'ятати, що вступ — одна з частин реферативної роботи і його обсяг має складати дві-три сторінки тексту.

Порада вчителю

Краще, якщо учень самостійно напише цю частину реферату — спочатку у формі плану або тез. Ідеальним є написання вступу до роботи над основною частиною реферату, але, як

свідчить практика, написати вступ цілком усвідомлено учні можуть лише після виконання всієї реферативної роботи.

Порада шоста

Грамотно побудуйте основну частину реферату. Основна частина реферату має містити лише той матеріал, який було відібрано для розгляду проблеми. Весь матеріал найкраще розподілити по розділах відповідно до поставлених завдань. Кожен розділ повинен мати назву, що відбиває її основний зміст. Послідовно розкрийте всі передбачені планом питання, обґрунтуйте, поясніть положення, підкріпіть їх конкретними прикладами й фактами. Пишіть грамотно, точно, поділяйте текст на абзаци, не допускайте повторень. У пронумерованих підрядкових виносках укажіть, звідки взято наведені в тексті цитати й факти, а також укажіть номери джерел зі списку літератури — у квадратних дужках наприкінці цитати або посилання. Якщо в розділі висвітлюється кілька проблем, положень, поглядів, методів, то найкраще використати підпункти із зазначенням назви кожної проблеми. Так ви не лише не заплутаєтеся самі, але й спростите вивчення вашої роботи рецензентом, а також продемонструєте логіку викладу матеріалу. Основна частина реферату, крім змісту, вибраного з різних джерел, може також містити власну думку автора і самостійно сформульовані висновки, що спираються на наведені факти. Не перевантажуйте основну частину ілюстративним матеріалом, його можна винести в додаток (про це — порада нижче). Не намагайтеся писати дуже об'ємні за кількістю сторінок реферати (пам'ятайте, що реферат — це стислий виклад), середній обсяг основної частини має становити десять-п'ятнадцять сторінок.

Необхідно пам'ятати, що оптимальна кількість розділів основної частини реферату дорівнює трьом-п'яти.

Порада вчителю

Обов'язково прочитайте всі розділи роботи, щоб під час захисту не було непорозумінь (у роботі учня московської школи текст містив фразу «Ми, сибіряки»), старих, уже спростованих фактів, даних двадцятирічної давнини тощо. Цей етап роботи є виключно індивідуальним, який вимагає відповідальності від учня, уважності й адекватності — від учителя. Іноді, працюючи над основною частиною, учень відхиляється від теми. Якщо це припустимо за змістом, краще відкоригуйте тему або видозмініть її. Можливо, учневі більш зрозумілою або близькою є якась інша точка зору, позиція або погляд.

Порада сьома

Не забудьте про висновок. У цій частині реферату підбиваються підсумки роботи або формулюються висновки за розділами, дається узагальнений висновок з теми, пропонуються рекомендації. Зробіть висновок чітким, коротким, таким, що впливає з основної частини. Не

плутайте висновок з літературною післямовою, де представлений матеріал продовжує виклад проблеми. Обсяг висновку має становити дві-три сторінки.

Необхідно пам'ятати, що у висновку потрібно звернути увагу на виконання поставлених у вступі завдань і цілей, завдання мають бути виконані, а цілі — досягнуті.

Порада вчителю

Висновок, як і вступ, найкраще писати самостійно, підбивши підсумок усім переліченим положенням. Останні фрази висновку мають бути оптимістичними, завершеними.

Порада восьма

Не полінуйтеся зробити додаток до реферату. Щоб реферативна робота не була перевантаженою ілюстративним матеріалом, винесіть з основної частини всі графіки, таблиці, рисунки, схеми, пояснення з фотографіями, гравюрами тощо. З одного боку, ви уникнете збільшення обсягу основної частини, а з іншого — продемонструєте культуру наукової праці. Кожен додаток помістіть на окремому аркуші, пронумеруйте, позначте його (Додаток 1. Рекомендовані щоденні норми вживання вітамінів різними категоріями людей), за назвою акуратно помістіть ілюстративний матеріал, якщо необхідно, дайте під ілюстрацією пояснення. Не захоплюйтесь ілюстраціями додатка, хоча саме вони роблять роботу наочною, яскравою, доступною, «живою».

Необхідно пам'ятати, що в основному тексті роботи слід робити посилання на додатки — у дужках, наприклад: (див. додаток 1).

Порада вчителю

Допоможіть учневі не лише підібрати відповідну фотографію, але й скласти графік, таблицю або схему, пояснивши, що вони можуть відбивати. Краще, якщо в додатку буде кілька варіантів форм, а не лише, наприклад, малюнки з позначеннями.

Порада дев'ята

Дотримуйтеся правил оформлення й термінів написання реферату. Нескладно порахувати, що обсяг реферату може коливатись у межах п'ятнадцяти-двадцяти друкованих сторінок і складатися з п'яти частин: вступу, основної частини, висновку, списку літератури й додатка. Робіть розмір шрифту 12–14, Times New Roman, звичайний; інтервал між рядками — 1,5; розмір полів: лівого — 30 мм, правого — 10 мм, верхнього й нижнього — по 20 мм кожне. Друкуйте текст на одному боці аркуша, виноски й примітки друкуйте на тій сторінці, якої вони стосуються, через один інтервал, дрібнішим, ніж основний текст, шрифтом. Усі сторінки

слід нумерувати, починаючи з титульного аркуша. Цифру номера сторінки ставлять угорі в центрі сторінки, на титульному аркуші номер сторінки не ставлять. Титульний аркуш є першою сторінкою, його заповнюють за певними правилами. У верхньому полі вказують повну назву навчального закладу, відокремивши від решти площі аркуша суцільною рисою. У середньому полі вказують назву реферату без слова «тема» і без лапок. Нижче від назви вказують вид роботи й навчальний предмет (екзаменаційний реферат з біології). Ще нижче, ближче до правого краю титульного аркуша вказують прізвище, ім'я, по батькові учня, клас. Ще нижче — прізвище, ім'я, по батькові й посаду керівника й консультантів (якщо такі були). У нижньому полі вказують місто і рік виконання роботи (без слова «рік»). Наступним після титульного аркуша друкують зміст із зазначенням сторінок. Час роботи над рефератом може бути різним — від кількох тижнів до кількох місяців. Реферат у чорновому варіанті перевіряє вчитель або викладач. Не пізніше ніж за два тижні до захисту реферат необхідно надати для рецензування.

Необхідно пам'ятати, що після рецензування реферат часто не повертають, тому для процедури захисту потрібно мати другу копію або чернетку роботи.

Порада вчителю

У кабінеті на стенді виділіть місце з вимогами до оформлення реферативної роботи. Помістіть на стенді орієнтовні варіанти тем із предмета, зразки титульного аркуша, змісту із зазначенням сторінок, поради «Як написати бібліографічний список». Зверніть увагу учнів на цей стенд — і після ознайомлення з його змістом в учнів «відпаде» понад половина запитань.

Порада десята

Підготуйтеся ґрунтовно до захисту. Під час захисту немає сенсу повністю переказувати основну частину роботи. Дуже важливо, щоб упродовж 10–15 хв, відведених для захисту, той, хто захищає реферат, міг розповісти про його актуальність, поставлені цілі й завдання, вивчену літературу, структуру основної частини, зроблені в результаті роботи висновки. Складіть план захисту й розподіліть по хвилинах час, так ви зможете перейти від механічного переказу реферату до наукового обґрунтування проблеми. Захист реферативної роботи не повинен перетворюватися на «вечір запитань і відповідей», тому що це не дає можливості висловитися, не вчить грамотно будувати й логічно обґрунтовувати свою відповідь. Коли виступ завершено, відповідачу ставлять запитання з висвітленої проблеми.

Необхідно пам'ятати, що в результаті оцінка за реферат складається з кількох моментів: дотримання формальних вимог до реферату, грамотного висвітлення теми, уміння чітко розповідати про представлений реферат, здатність розуміти сутність питань, які ставлять щодо роботи, і формулювати точні відповіді на них.

Порада вчителю

Проведіть попередній захист реферату для учнів, щоб вони змогли «оцінити свої сили», побачити свої сильні та слабкі сторони, постаратися ліквідувати певні прогалини. Щоб краще відпрацювати вміння виступати привселюдно, надайте учневі можливість виступити перед учнями свого (паралельного, молодшого) класу, на занятті факультативу, гуртка, особливо, якщо «підгадати тему» реферату під тему уроку, а також продемонструвати, «як працювати над рефератом», тощо.

Усім, хто вирішив випробувати себе в такій нелегкій праці, як реферативна робота, терпіння й наполегливості! Не буває нереальних цілей, не буває нездійсненних завдань, не буває непрохідних шляхів, найголовніше — бажання пізнавати нове, випробовувати свої сили, себе в незвіданому і сходити на черговий щабель саморозвитку й самопізнання!

Болгова І. В. Десять порад учителю та учням щодо рефератів // Педагогічна майстерня. — № 10 (10), 2011 [ВГ "Основа"](#)